

סימן קס סעיף א

למה נחשב נושה כשהלוה נותן מרצונו

[א] במ"מ מבואר מהו הטעם שהמלוה עובר על לאו ד"לא תהיה לו כנושה" אף אם הלוה נתן הרבית מרצונו, משום שהלאו הוא על כל מה שדרך הנושים לעשות, והיינו שאין מלוים ממונם בחינם. ולפי דבריו עובר בלאו כבר בשעת ההלוואה, ומ"מ כשמחזיר את הרבית מבואר ברמב"ן¹ שמתקן בזה את הלאו.

איסור רבית בשעת הלוואה או בשעת פרעון

[ב] נחלקו הפוסקים לדינא אם הלכה כחכמים שעובר באיסור לא תשימון מיד בשעת "שימה", (מהר"א ששון גידוד"ת חת"ס). או כר' נחמיה וראב"י שמתלי תלי וקאי ואינו עובר אלא אם בא לידי גוביינא, (שער דעה).

ללוות כשהחוב רבית הוא רק אם לא ישלם בזמן

[ג] הלוואה שתחילתה היא בחנם, והיינו שאם ישלם בזמן לא יהיה רבית ורק אם יאחר לשלם יחייב ברבית, והוא פורע ההלוואה בזמן, דעת החזו"א² וכ"כ בקונטרס אחרון³ שלא עובר ב"לא תשימון" אבל לכתחילה אין לחתום על התחייבות שעלולה להביא לידי רבית (אם אין הית"ע כדון). ובמנחת שלמה הסתפק בזה⁴.

עו"ד או פקיד בנק השייכים לעיסקה עם רבית

[ד] אסור לעורך דין לסדר חוזה או שטר של כל עיסקה אם לא נעשתה עם 'היתר עיסקה' כדון, משום שעובר ב"לא תשימון" אף אם אפשר לעשות זאת ע"י אחרים⁵. אמנם לענין פקיד בבנק שמציע הלוואות ע"פ "היתר עיסקה" של הבנק, וישנם שלוקחים ואינם עושים בזה עסקים, יש מקילים כיון שהפקיד מציע לקחת בהיתר עיסקה והלקוח משנה ואינו עושה בזה עסקים, ואין איסור "לפני עור" בספק, ואף לענין "לא תשימון" יש להקל שהרי יש מהאחרונים שסוברים דלא קי"ל לאיסור לענין הסופר⁶. אמנם בזמנינו כתב בקנין דעה (קו"א סי' סב) שיש לאסור הדבר [א]. משום שבזמנינו הפקיד גם חותם בשטר או בשיחת טלפון מוקלטת. ב. שכיום מפרסמים שמלוים אף לצורך בילויים וכדו' ואינו לצורך עיסקה.

סעיף ד

לשלם לפועל קודם זמנו ועי"ז יעבור יותר

[ה] מבואר ברמ"א שתוספת הניתנת דרך מקח וממכר מותרת. ולפי"ז גם כשהוא בדרך שכירות, והיינו שמקדים לשלם לפועל את דמי שכירות ואח"כ עושה עבורו הפועל יותר ממה שסוכם – הדבר מותר, משום שאמרין אוזולי קא מווייל גביה ולא נראה רבית⁷.

סימן קס

א. צריך לזהר ברבית מאוד מאוד^א, משום שהוא דבר שהאדם נמשך אחריו^ב, ועוד שבקל יוכל לבוא לידי איסור שהרי אפילו בהנאה מועטת יש איסור רבית^ג. מבואר שהאיסור תורה בהלוואה ברבית היא הן על המלוה^ד, הן על הלוה^ה, גם על העדים^ו, וגם על הסופר^ז, ואף המתווך והמסייע עוברים בלפני עור^ח. אך ב"אבק רבית" כתב הרמ"א (ע"פ הרשב"א) דחז"ל גזרו האיסור רק על המלוה^ט, אך לא החמירו שיהיה איסור גם על הלוה^י. אמנם גם בכה"ג עדיין נשאר על הלוה האיסור של "לפני עור"י^א. ומ"מ יש נפק"מ בזה שיש עליו רק איסור "לפני עור", כשיש דעות המתירות^ב, שבאופן זה מותר ללוה ללוות ברבית.

ב. מבואר בגמ' שיש אנשים שנכסיהם מתמוטטין, אבל המלוה^ג ברבית מתמוטט ואינו עולה, שהמלוה בנשך ימוט לעולם. והמלוה^ד ברבית כאילו כפר ביציאת מצרים ובאלוקי ישראל, משום שציוה והוציאנו ממצרים על תנאי שלא נלוה ברבית, כתבו הראשונים שהמלוה בריבית אינו קם לתחיית המתים, ואף אין מלאך מליץ ומלמד עליו זכות.

ג. כתב המחבר^{טו} אדם המלוה לאחרים ממון שלו ומטעה ומציג את זה כאילו הוא ממון הגוי, ועי"ז גורם לאנשים ללוות ברבית ולעבור על איסור תורה (שהרי באמת הם לוויים מהיהודי), עתיד הקב"ה ליפרע ממנו^{טז}.

ד. אסור ללוה להוסיף רבית בשעת פרעון החוב^י, גם אם המלוה לא קצץ איתו אלא שרוצה לתת מרצונו החופשי, ואף אם כשנותן לא מפרש שהוא בשביל רבית^{יב}. אמנם יש לדעת לענין רבית שלא נקצצה מראש, שרבית הניתנת בשעה שהחוב עדיין קיים חמורה יותר מרבית הניתנת לאחר פרעון ההלוואה. יש שהבינו ששעת הפרעון עצמה נחשבת כזמן שעדיין החוב קיים^{יג}, ויש הסוברים שנחשב כרבית לאחר הפרעון ולכן אין חומר איסור זה כאבק רבית אלא כרבית מאוחרת^{יד}. ומ"מ יש חומרא כשנותן בשעת הפרעון מנותן לפני הפרעון משום שבשעת הפרעון נראה הדבר כרבית [ועיין בהערה^א].

..... ציונים לביאור מאיר

א. לשון הטור. ב. סמ"ע חו"מ סי' ט סק"א וב"ש ג. כ"כ הב"ח בטעם הדבר. ד. מבואר ברמב"ם שהמלוה עובר בשעה לאוין: לא תהיה לו כנושה, את כספך לא תתן לו בנשך (למהר"א ששון עובר אפילו אם לבסוף לא גבה הרבית, ולהרמב"ם נתקן בהשבת הרבית וא"כ כ"ש אם לא גבה כלל את הרבית, וכ"כ הלח"מ בדעת הרמב"ם), ובמרבית לא תתן אכלך, אל תקח מאתו נשך ותרבית, לא תשימון עליו נשך (מהתוס' בדף סב ד"ה "לא" משמע שאיסור זה לא ניתקן בהשבה וכ"כ מהרש"א, ולהרמב"ם הנ"ל ניתקן בהשבה), לפני עור לא תתן מכשול. ה. "לא תשיך לאחריך" ולפני עור, ובחידושי רעק"א הביא שמהר"א ששון הסתפק אם הוא תשימון עליו נשך, ואם היה כנושה ע"פ שאפשר שלא יבוא לידי גבייה, בפת"ש הביא מהר"א ששון שהסתפק בזה, אך דעת הש"ג והמל"מ דגם בזה עוברים, ובמל"מ מוכיח מדברי הגהות מדרכי שבכה"ג אינו עובר. בהגמ"ר כתב שאם מפורש בשטר שסכום זה הוא רבית אין העדים עוברים בלאו זה משום שבדאי לא יבא לידי גבייה, אמנם לרוב הפוסקים אף בכה"ג עוברים, עי' ש"ך סי' קסא ס"ק יז. ו. ואין לוקין עליו משום שניתן להשבין ועי"ז אף נתקן איסורו של הלוה. לדעת הרשב"א והג"ה העדים והסופר לוקין על לאו דלא תשימון כיון שאינו בידם לקרוע את השטר. אך לדעת החינוך (מ"ע סח) גם הסופר והעדים אינם לוקין על לקיחת הרבית דאינו בדין שאלו הבאים מחמתו ילקו והוא לא ילקה. ח. אך אם גם בלאו הכי היה מלוה לו אינם עוברים בלפני עור, ומכל מקום אסור מדרבנן, כנה"ג הגה"ט סק"א, חכמ"א כלל קל, ב. ט. ועובר בכל האיסורים מדרבנן אף ברבית דרבנן, חכמ"א שם ג. י. ויש חולקים על הרמ"א (חו"ד סק"ז בדעת הי"א לקמן סי"ג ובדעת השו"ע חו"מ סי' ל"ד סי', וכן נראה בש"ך כאן, שו"ת פני, מחנ"א, וכן נראה דעת הריטב"א) וסוברים דגם על הלוה גזרו חז"ל, ומ"מ לענין הלכה נראה שיש להקל כהרמ"א, ועיין בחלק"ב בביאורים. וכן העדים ברבית דרבנן אינם עוברים אלא משום לפני עור (חו"ד בפת"ש). יא. שהרי בכל אופן שמכשיל את חבירו עובר על לפני עור ולא הוצרכו לחדש איסור מיוחד, חלק"ב. במקום שהמלוה רוצה להלוות מעות אלו לישראל אחר, י"א דאין הלוה עובר בלפני עור (פני משה בפת"ש), וי"א דכיון שמ"מ יהיה כאן איסור עובר הלוה בלפני עור (משנה למלך בפת"ש), [נכדברי המל"מ נקטו בחכמ"א (כלל קל, ב) וחו"ד (סי' א), ועי' שו"ת כח"ס (וי"ד סי' פג) שהאריך לדחות ראיות המל"מ והסכים עם הפני משה, ועי' שו"ת חמד (כללים מערכת ו כלל כו סי' ט) שדחה דבריו, והביא הרבה אחרונים דסב"ל כמל"מ ודכוותיהוה את לן למינקט. עי' גם שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סב)]. ולכו"ע אסור מדרבנן שהרי חייב להפרישו, אך הנ"מ במומר שאינו חייב להפרישו. ואם אחר רוצה ללוות לצורך פיקוח נפש או דבר מצוה שאין בזה איסור, לכו"ע מותר לאחר ללוות ואינו עובר בלפני עור, אך מ"מ יש לאסור כדי שלא יבטל את צורך פיקוח נפש וצורך מצוה (פת"ש). יב. וכדלקמן ברמ"א סי' קעב ס"א אע"פ שכתב שטוב להחמיר, חלק"ב. ועי"ש שהביא עוד כמה נפק"מ: אם נשבע לתת אבק רבית לא חשיב נשבע לבטל מצוה, ושאינו נפסל לעדות, או כשיש בלא"ה אחר שרוצה ללוות ממנו (לדעה הסוברת שבוה אין איסור לפני עור). עי' במל"מ (פ"ד ה"ב ממלוה ולוה) שהביא כן בשם הפ"מ, אבל להלכה קי"ל כהמל"מ שחלק עליו שכל ישראל מצווין לא ללוות ממנו, ורק אם יש גוי שילוה ממנו חשיב חד עברא דנהרא, הגרי"פ רוטנברג. יג. מלשון זה משמע שעונש זה הוא רק על המלוה, כנה"ג הגה"ט סק"א יג. ברמב"ם מבואר שדין כופר באלוקי ישראל שייך גם אצל הלוה. טו. ע"פ מימרא דרבא בדף סא. טז. ודבר זה נרמז במה שכתבה התורה את יציאת מצרים אצל איסור רבית, אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור ואני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולה מעותיו בכורי ומלוה אותן לישראל ברבית. יז. ואף שברבית מאוחרת מותר אם אינו מפרש, אך בשעת פרעון חמיר משום דמיחזי טפי כרבית. יח. משום שנראה כרבית, רמב"ן ראש"ש ש"ך. יט. ועי' בכר"י פ"ה הערה כט שכתב שזוהי לדעת הרא"ש (רמב"ן, ריטב"א, משמעות בני", וכן נראה בביאור הגר"א) שדין שעת פרעון כרבית בשעה שהחוב קיים, אך לדעת רש"י והתוס' דין שעת פרעון כדיון אחר הפרעון, וכתב שצ"ע שהב"י השווה הדעות. כ. ונפק"מ <<<

..... ציונים לפסקי הפוסקים

1. בחידושי בדף סב. 2. הביאו בחוט שני פרק יד אות א שהחזו"א חשש לזה לענין חשבון חשמל ולכן נמנע מלהשתמש בחשמל זמן רב, עי"ש. וכן מצוי בזמנינו בא"י בכל החשבונות. [*] 3. בקונטרס אחרון פ"א דין א. 4. ח"ב סימן סח אות טו,ב. 5. פסקי הגרי"ש אלישיב ג, קיצור דיני רבית המצויים מבוא אות י. 6. שבט הלוי ח"ח סי' קצ. 7. חלקת בנימין שמוכח כן בשע"ד ויד אברהם.

אם הוא עובר בשעת הלוואה או בשעת נתינת הרבית. ובחז"ל כאן הביא מהמל"מ שרק בשעת נתינת הרבית עובר. 1. "לא תשימון עליו נשך", ואם היה כנושה ע"פ שאפשר שלא יבוא לידי גבייה, בפת"ש הביא מהר"א ששון שהסתפק בזה, אך דעת הש"ג והמל"מ דגם בזה עוברים, ובמל"מ מוכיח מדברי הגהות מדרכי שבכה"ג אינו עובר. בהגמ"ר כתב שאם מפורש בשטר שסכום זה הוא רבית אין העדים עוברים בלאו זה משום שבדאי לא יבא לידי גבייה, אמנם לרוב הפוסקים אף בכה"ג עוברים, עי' ש"ך סי' קסא ס"ק יז. ו. ואין לוקין עליו משום שניתן להשבין ועי"ז אף נתקן איסורו של הלוה. לדעת הרשב"א והג"ה העדים והסופר לוקין על לאו דלא תשימון כיון שאינו בידם לקרוע את השטר. אך לדעת החינוך (מ"ע סח) גם הסופר והעדים אינם לוקין על לקיחת הרבית דאינו בדין שאלו הבאים מחמתו ילקו והוא לא ילקה. ח. אך אם גם בלאו הכי היה מלוה לו אינם עוברים בלפני עור, ומכל מקום אסור מדרבנן, כנה"ג הגה"ט סק"א, חכמ"א כלל קל, ב. ט. ועובר בכל האיסורים מדרבנן אף ברבית דרבנן, חכמ"א שם ג. י. ויש חולקים על הרמ"א (חו"ד סק"ז בדעת הי"א לקמן סי"ג ובדעת השו"ע חו"מ סי' ל"ד סי', וכן נראה בש"ך כאן, שו"ת פני, מחנ"א, וכן נראה דעת הריטב"א) וסוברים דגם על הלוה גזרו חז"ל, ומ"מ לענין הלכה נראה שיש להקל כהרמ"א, ועיין בחלק"ב בביאורים. וכן העדים ברבית דרבנן אינם עוברים אלא משום לפני עור (חו"ד בפת"ש). יא. שהרי בכל אופן שמכשיל את חבירו עובר על לפני עור ולא הוצרכו לחדש איסור מיוחד, חלק"ב. במקום שהמלוה רוצה להלוות מעות אלו לישראל אחר, י"א דאין הלוה עובר בלפני עור (פני משה בפת"ש), וי"א דכיון שמ"מ יהיה כאן איסור עובר הלוה בלפני עור (משנה למלך בפת"ש), [נכדברי המל"מ נקטו בחכמ"א (כלל קל, ב) וחו"ד (סי' א), ועי' שו"ת כח"ס (וי"ד סי' פג) שהאריך לדחות ראיות המל"מ והסכים עם הפני משה, ועי' שו"ת חמד (כללים מערכת ו כלל כו סי' ט) שדחה דבריו, והביא הרבה אחרונים דסב"ל כמל"מ ודכוותיהוה את לן למינקט. עי' גם שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סב)]. ולכו"ע אסור מדרבנן שהרי חייב להפרישו, אך הנ"מ במומר שאינו חייב להפרישו. ואם אחר רוצה ללוות לצורך פיקוח נפש או דבר מצוה שאין בזה איסור, לכו"ע מותר לאחר ללוות ואינו עובר בלפני עור, אך מ"מ יש לאסור כדי שלא יבטל את צורך פיקוח נפש וצורך מצוה (פת"ש). יב. וכדלקמן ברמ"א סי' קעב ס"א אע"פ שכתב שטוב להחמיר, חלק"ב. ועי"ש שהביא עוד כמה נפק"מ: אם נשבע לתת אבק רבית לא חשיב נשבע לבטל מצוה, ושאינו נפסל לעדות, או כשיש בלא"ה אחר שרוצה ללוות ממנו (לדעה הסוברת שבוה אין איסור לפני עור). עי' במל"מ (פ"ד ה"ב ממלוה ולוה) שהביא כן בשם הפ"מ, אבל להלכה קי"ל כהמל"מ שחלק עליו שכל ישראל מצווין לא ללוות ממנו, ורק אם יש גוי שילוה ממנו חשיב חד עברא דנהרא, הגרי"פ רוטנברג. יג. מלשון זה משמע שעונש זה הוא רק על המלוה, כנה"ג הגה"ט סק"א יג. ברמב"ם מבואר שדין כופר באלוקי ישראל שייך גם אצל הלוה. טו. ע"פ מימרא דרבא בדף סא. טז. ודבר זה נרמז במה שכתבה התורה את יציאת מצרים אצל איסור רבית, אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור ואני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולה מעותיו בכורי ומלוה אותן לישראל ברבית. יז. ואף שברבית מאוחרת מותר אם אינו מפרש, אך בשעת פרעון חמיר משום דמיחזי טפי כרבית. יח. משום שנראה כרבית, רמב"ן ראש"ש ש"ך. יט. ועי' בכר"י פ"ה הערה כט שכתב שזוהי לדעת הרא"ש (רמב"ן, ריטב"א, משמעות בני", וכן נראה בביאור הגר"א) שדין שעת פרעון כרבית בשעה שהחוב קיים, אך לדעת רש"י והתוס' דין שעת פרעון כדיון אחר הפרעון, וכתב שצ"ע שהב"י השווה הדעות. כ. ונפק"מ <<<

(ספד) דא אפילו אס הלה נותן לו יותר מלואה כגון אס בסאה משלחו לו ונותן לו
במקום הידוק הרי רבית ברבנן כדאיתא בש"ס פרק איהו נשך (ד"צ). והנה לקמן מי"א
הרי"ה ש"ס ואסור אפילו אס לה הנה עמו ואינו אומר שנותנו לו כאן משום רבית
מאסור. ודאיה גזרות במק"ש הראש כחשבוה הביאו הט"ל לקמן בש"ס ק"ס שכתב וד"ל ואס יתחילו לו
המלוואה והלואה במק"ש אחר והתביעה במקום אחר והמחש"ס קרי"ס וכן במקום התביעה א"ל ישלם
לו אלא כשר"ן מקום הלה ע"כ. והרי שם א"ל הנה עמו בחלה וא"פ אסור: (ד' אברהם)
(ש"ס בהג"ה) ומיחו אס א"ל המלוות בידו דרך הלוואה קרן דרך מכר מותר בכחשי גונא.
שנותן לו סתם ואינו אומר בשביל שנותניו וי"ל דרוקא בשותנו לו דבר מועט שנתן כדאיה ששבילי

לאומר תקבל ממני יתר על חצי אלא שאינו מוזיר דמחורת רצית או מתנה נותנס לו וסצירה ליה להרמז'ם דמותר לאמרינן מתנה נותן לו והרא"ש וטור סצירה ליה דשאני הכא כיון דמוכיר לו היתרון עכ"ל וז' הט"ו משמע שלא אמר ליה כלום וכי"צ הצ"ח צקוטערס אחרון ועוד קשה לי לפי זה הא להרמז'ם ע"כ נלא אמר ליה כלום מיירי דהא

מתלקצין בין כדי שהדעת טועה או לא ועליה כ' הטור דהרא"ש חולק ואוסר וצוה נדחה גם כן מה שתיךר הצ"ח דהכא איירי שצנעת הפרעון לאחר שפרע נתן לו עוד יתרון צקתם אלא נראה לי דודאי היכל דליכא למתלי צרצית וצמתנה אסור משום דמחוי כרצית וצח"מ איירי צגוונא ללא מחוי כרצית כגון שהיו המעות בידו דרך מכר ומ"ש הט"ו שס המקבל מעות מחצרו צן שהס צמכר צין צהלוה צין צפרעון כו' ר"ה לומר צהלוהה צהלוה מנא יתרון ופרעון רנה לומר פרעון חוב של מכר א"נ מיירי צפרעון הלואה וצגוונא דליכא למיחס לרצית וכדלקמן סי' קס"ו וקס"ט וקע"ו ודוכתי טוב: דה בבד"ג. שנותנו לו סתם ואינו אומר צשכר מעותיו: ו אסור לקבצ'ו ממנו. ואפילו צרצית

דרנן. טור: ז מועילת בחיידה. ואפי' צרצית דאורייתא וע"ל סי' קע"ד ס"ק ה': ח ופירש בו'. ארצית מוקדמת ומאוחרת קאי וכצנ צית יוסף דל"ע צפירש לו אי הוי רצית קלוה או אצק רצית ומציאו ד"מ והעט"ו כ' דהוי אצק רצית ואינה יולאת צדיינים וכן נראה עיקר דלקמן סי' קס"ו ס"ק ז' ט': ט או שהוא בו'. כתב צ"י דאפשר אפילו היה רגיל מקודם צצמתנה מרצוה אסור משום דהוי מילתא דפרהסיא דדמי לזירת חזירו ושימוש צעצדיו דלקמן סעיף ז' ומציאו צהגתה דרישה: י מתנה

חידושי רעב"א

תלמידי הרשב"א הנ"מ בהלואה אבל הכא דדרך מכר הוא כל שלא הזכיר לו שכר מעותיו שרי דאדולי קמוזיל גבי עכ"ל. ג"ל דהיינו ענין עובדא דהש"ס דלקח ממנו בדרך פסיקה ובשעת פרעון הפירות נתן לו פירות ויתר אבל אם נתחייב לו ממון אין חילוק בין אם נתחייב לו בדרך הלואה או מכח מכר כל שפורע לו ויתר אסור ומלישנא דהש"ן (סק"ד) לא משמע כן ודו"ק: (סעיף ו') והיה משגב ליה דורון ופירש בשביל שילוחו. ולע"ז דהוה דוקא בשולח לו דרך מתנה ומבקש משגב שילוחו בשביל זה ודרגא דרך שוחד בעלמא. אבל אם התנה ע"מ שילוחו א"כ אם אינו מלוה צריך להתחייב ובשעת הלואה הוי כנותן לו דרומה כאומר חוב שאציל מחול כל בתנאי שתלויני דהוי כאומר אם תלויני החוב מחול לך דהוי רבית קצוצה כמ"ש בי"כ נכליע"י: (שם ש"כ סק"ח וכתב ב"י דצ"ע. הבי"י מסתפק רק לדעת

ובתרומוה כו' ואף אשה כו' אם לא משום חליפין (ע"כ): [י] ופירש בו'. תוס' הגי'ל דיה ושפכי בו': [יא] או כו'. כמש"ש אחריו אכיל כו' וכתבש"ש טפי כופיתא:

פתחת תשובה

אצל כשכבר קיבל ומנא יתרון א"ל להחזיר ובשכי ל"ק מה"מ סימן רל"צ ע"ש: (ה) אני נותנו לך במתנה. ע"י צש"מ תשובה מאהסג ח"א מסימן נ"ד עד סימן נ"ח אודות שנשאל צנחש שאומר לצדיו הנני נותן לך מנה צצמתנה גמורה מעצש"י ועלוטם ע"י שמתן לי אחר' לי יוס ק"כ היס בזה חשש רצית דלאורייתא או דרננא או הערמת רצית. וכל מ"ש צפוסקים היינו שראי מלוה גמורה והסתלי היה על הדפית לתת לו דרך מלמח משא"כ בזה שאין כאן מלוה ולא זכרון הלואה כלל והסביר על זה צצצרכות ודעתו עטה שאין בזה רצית דלאורייתא או דרנן רק הערמת רצית או מחוי צצצית וצנחח חסר ההכס השואל והאריך לצלר דיש כאן אסור חורה ור"ק היולא צדיינים וצגל המתכבד הורה לו והסביל נח"ל עוד ראיות ע"ש ועמש"ל סימן ש"ס קצ"ד צשמו צצצלות וצצצות פרט מנא אסור ח"צ כ"י ק"מ. וכתב צצפר כנה"ג סעיד לנח' שרגל נלנות לא"י והיה רוצה לנחת קרן שצפרננס מנח כל ימי חייו שיתן המעות לפלגיו צצצתנה ופלגיו יהא מתחייב לתת לו ימים המקבל לשלוח לו כל ימי חייו הסך שצקצנו צצציהס ולרווחא דמילתא עשה שיתן המעות צצצתנה גמורה למקבל צלי צוס תנאי ואח"כ יתחייב המקבל לשלם לו סך כך לשנה עכ"ז ועיין צצצצילת יעצ"ז ח"צ סימן ק"ס שצפנע על היתר זה דמ"מ היו רצית וצצצות הסברתה רצית כל מה שמקבל יומת מקבלן ימים העותן ע"ש: (ו) מועלת מוחילה. עיין צצצילת יעצ"ז ח"א סימן קמ"ו צצצת דרוקא צצצתה צצציות מותר אצל שציקה לחוד לא מהני דלמנא צצצרה אלאנא הוא וצכר למחר מוקמינא ל"י צ"י דינא או אצמלנא אצרת היה לו צצצמתנה צצציעמו ע"ש ועמש"ל סי' קס"א סק"ה עוד צצצמו. ועי' צצצצות שצמ דצקה ח"י"ד סימן ל"א מ"ש בזה: (ז) בשביל שילוחו. עיין צצצד' שצכת דמיירי שמתן לו להמתנה ואומר אם מלנא מלניו לכשצצצטרק אצל אם מתנה כן מתנאי גמור שאינו נותן לו להמתנה רק צצצציל שילוחו וצשאל יולו לו יתחייב להחזיר המתנה או צשעלוה

גזיון מהרש"א

(ש"ע סעיף ה') אבל אם לקח ממנו כו' מועלת מחילה. כ' בבד"ה בשם ריטב"א אלו שמשביעין את הלוה בשעת הלואה שיעשו להם מחילה אחר הפרעון לא מהני מחילתם דהוי מחילה באונס ועיין מ"ש עליו בגליון ש"ע אה"ע סי' קל"ד ס"ד: (שם בבד"ה) מתנה על מנת להחזיר ברבית אסור. עי' סוף סימן רל"ח לענין שבועה: (ש"ע סעיף ו') אסור להקדים הרבית או לאחר אותו. ואם באו ליוד דרך פקדון רשא ליתן

מעותיו שהיו בטילים אצלו הוא נותן לו. אבל הרבה ה"ל כמפרש וכמ"ש הטור והגה"ה סימן זה סי' גבי רבית מאוחרת. וא"כ שם גבי מכר שהיה רבית מאוחרת קיל מאבק רבית וכתבת הרשב"א בתשובה ומציאו ב"י ס"ס זה ובסימן קצ"ז ובסימן קצ"א והג"ה שם סי"ב ע"ש. וכן דעת הטור ר"ס קע"ג ומציאו המחבר שם סוף ס"א בשם ים שי שאומר. וכן מוכח ממש"ש בש"ס אבי מנטיר באגני ופוסקה ופוסקים והט"ו בספר קע"ג ס"י"ב שומרי השדות כו' אסור להוסיף להם בכשר כדי שימתניו כו'. ומשום דאיירי בסתם שאינו אומר שנותנו לו בשביל מעותיו וכדמשמע בפרש"י ורמב"ם פ"ח מהלכות מלוה ע"ש ודו"ק. תדע דאי איירי במפרש בהדיא פשיטא. ועוד דא"כ מאי אמר להם רבא הפוכר בבב דרא שציינו לרודש בגורן הלי"ל שיתנו בסתם. ועיין פרש"י וז"ל ואם יוסיפו לכם אין זה שכי הממתת שצרכים אלא אחולי הוא דקא מוזילי גבייכו עכ"ל וזכ"כ נמק". ועיין מ"ל פ"ד מהלכות מלוה וצ"ע מוכח להדיא דאיירי בסתם ואפ"ה אסור להוסיף בשעת הפרעון השכירות וכן כ"ש גבי מכר דאסור שהיה שכירות קל ממכר כדמוכח בהגהות מיימוני פ"ח מהלכות מלוה וזב"י סוף סימן זה בשם ר"א אליעזר מטוך ורבינו ירוחם ע"ש. ואף דק"ל אי"א כן כמ"ש הגהות אשר"י פא"צ והגהות רמ"א סימן קצ"ו ס"ו וכ"ש אם כבר נתחייב לו דמי השכירות כו' ע"ש מ"מ מוכח דאין להחמיר בשכירות יותר וכיון דרבשכירות אסור היה במכר ועד"ש ריש סימן קצ"ב ס"ד:

(סעיף ה') אפילו אם אומר ליה וכו' אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו ממנו. וז"ל ללמוד מזה קולא במקום אחר ככה"ה וזיינו בהך דמבאר לקמן בסי' ונ"ד דאסור לישראל לקבל צצקה קן העובד כוכבים בפרהסיא אלא משום שלום מלכות ע"ש. וכאז עובדא אחת לידי דישאלא צצקה חליל לעובד כוכבים סך גדול שיעלה רווחים לצורך עניי ישראל בכל שנה על עולמית ואמר העובד כוכבים הלוה שרוצה ג"כ ליתן מתנה גדולה סך רב מעות ויהיה בידו שיעלה הרווחים ג"כ לצורך עניי ישראל עולמית. וז"ל דמותר לקבל ממנו כמן דאמרינא הכא לתורמא דאף בנתן לו במתנה דאסור דמ"מ היו אגר נטר ה"נ כן הוא בזה דהוי גבי עובד כוכבים להיפך אף דנתן במתנה מ"מ הוי אגר נטר דהא אם לא היה הישראל מלוה לו לא היה נותן מתנה לעניים כלל והעיקר צצצח מתחת הלואת הישראל לצורך עניים ותקנא בן העובד כוכבים ליתן ג"כ מתנה לעצרכם והוי ג"כ עיקר ע"י אגר נטר ושרי בעובד כוכבים. ובעובדא הנ"ל היה בלא"ה צצצדים להחיר משום שלום מלכות וא"כ אף לדעת המחבר שם סי"ב דס"ל בזה דיתן לעניי עובדי כוכבים בשטר וכו' ג"ל דמורה בזה דמותר מטעם הנ"ל דמוכח להמתנה שלו הוא רק אגר נטר עבד הלואת שטרלא וגם היה מתקנא בן ועושה רק להחיתה לתת ג"כ מתנה גדולה לצורך עניי ישראל על עולמית ולית בזה משום ביבוש קצירה תשברנה דאי לא הלוה לו

יורה דעה קם הלכות רבית

(ג) ופירש בשביל שייצדוהו. זהו דעת הטור ואפי' למה שכתב צסעיף ד' שלא התנה עמו כו' שאני וכל שהוא קודם להלואה. וצסס הרמז'ס כ' הטור גם כאן דאסור אפי' צצתם אצל כתב הטור צצצמו דס"ל כרש"י דמותר (אפילו צצצפרש) [צצצתם] ז"ל דהכא קאי אזהרת האיסור על הלוה שהוא יודע שהוא שולח צצצצל

ההלואה שילוח ממנו ורצמנא צנחן לצצות וצזה ס"ל לדעה ראשונה דאפ"ה אין איסור אא"כ מפרש והרמז'ס אסור אפי' צצתם אס מכיון לךך אצל לעיל קמ"ל דכל שהלוה נותן סתם אמרי' צנחלי לא צצצצל הלואה הוא דמסתמא אינו עושה איסור ולפי מה שפרשמי דברי הטור דכאן צצצמן זה סעיף י"ז ספיר טפי דהא דתסיר הרמז'ס לעיל צצנחן מותר היינו צצצכירה ע"ש:

באר הגולה

ז מעובדא דרצנא וכו' לעיל: ח טור צסס אצוי הרא"ש וכ"כ הרמז'ס סוף ק"י מה"מ: ט גפון הרמז'ס פ"ה מה"ל מלנא ממשנא שס דף ע"ה כפי פירושו דצצצתם איירי מתנאי ומנ"ש הטור צצצמו:

דרנן. טור: ז מועילת בחיידה. ואפי' צרצית דאורייתא וע"ל סי' קע"ד ס"ק ה': ח ופירש בו'. ארצית מוקדמת ומאוחרת קאי וכצנ צית יוסף דל"ע צפירש לו אי הוי רצית קלוה או אצק רצית ומציאו ד"מ והעט"ו כ' דהוי אצק רצית ואינה יולאת צדיינים וכן נראה עיקר דלקמן סי' קס"ו ס"ק ז' ט': ט או שהוא בו'. כתב צ"י דאפשר אפילו היה רגיל מקודם צצמתנה מרצוה אסור משום דהוי מילתא דפרהסיא דדמי לזירת חזירו ושימוש צעצדיו דלקמן סעיף ז' ומציאו צהגתה דרישה: י מתנה

ביאור הגר"א

[ו] אפילו כו'. ממש"ש ע"ה א' ת"ח כו' ועתוס' שם ד"ה מתנה כו' ואפילו כו': (ליקוט) אפי' אם כו'. כמ"ש במתני' ע"ה ב' ולקמן בס"י כיצד כו' לררר בשביל מעותיו שהיו בטילות כו'. מדרכי (ע"כ): [ז] אבל כו'. ממש"ש בב"ק צ"ד ב' ת"ר הגולגולן ומלוי כו' ר"ל אלא ימחלו להם משום נעילת דלת כמש"ש אלאמא מועיל. רמב"ם ע"ש: (ליקוט) אבל אם כו'. ראיית הרמב"ם מרפ"ט דב"ק הגולגולן כו' וסדתי' והג"מ חסור ראייתו דשם משום דחכמים הפקיעו כו' ומ"מ דברר הרמב"ם כנונים ממש"ש וכי מאחר שאין מקבלין כו' לצאת י"ש אלאמא יוצא י"ש כמה שנותן לו ואינו מקבל וע"כ מחמת מחילה (ע"כ): (ליקוט) אפי' כו' אבל כו'. ערש"י ס"ו ב' ד"ה הכא הלואה כו' ולא מהני מחילה וכן כו' הרא"ש ומתוך קושית תוס' דמיירי שציהס שם יודיע ומחיל ע"ש (ע"כ): [ח] כמו בפלו היה רגיל במתני' ק"ג א': [ט] (ליקוט) מתנה כו'. דהוא מעות כמ"ש בפ"ק דקדושין (ו' ב') דבמכר קנה כממש"ש אחריו אכיל כו' וכתבש"ש טפי כופיתא:

באר היטב

למיחס לרצית וכדלקמן סי' קס"ו וקס"ט וקע"ו ודוכתי טובא עכ"ל: (ג) בבד"ג. שנותנו לו סתם ואינו אומר צשכר מעותיו: (ד) לקבלו. ואפילו צצצית דרנן. (טור). וצמקוס דמועלת מחילה הוא אפילו צצצית דלאורייתא: (ה) בשביל. כתב הט"ו ואפילו למ"ש צצצד' שלא התנה עמו כו' שאני הכא שהוא קודם להלוה לךך אינו אסור אא"כ מפרש וכתב הש"ך דלף צצצפרש אינו אלא אצק רצית ואינה יולאת צצציות דלקמן סימן קמ"ו (י) מורובה. כתב צ"י דאפשר אפילו היה רגיל מקודם צצמתנה מרצוה אסור ודוקא סמוך קנא להלואה אצל צצצופלגתה הרצה אין לחוש כלל ואפילו מתנה מרצוה נמי שרי כל שהוא סתם ונראה דצפירש אפילו מועטת אסור אפילו מופלגתה הרצה

אין וכן לשנה כל ימי חייו אם מעט ואם הרבה ואם ימות הנותן תיכף יצארו הנכסים למקבל ואם יאריך ימים המקבל לשלוח לו כל ימי חייו הסך שצקצנו צצציהס ולרווחא דמילתא עשה שיתן המעות צצצתנה גמורה למקבל צלי צוס תנאי ואח"כ יתחייב המקבל לשלם לו סך כך לשנה עכ"ז ועיין צצצצילת יעצ"ז ח"צ סימן ק"ס שצפנע על היתר זה דמ"מ היו רצית וצצצות הסברתה רצית כל מה שמקבל יומת מקבלן ימים העותן ע"ש: (ו) מועלת מוחילה. עיין צצצילת יעצ"ז ח"א סימן קמ"ו צצצת דרוקא צצצתה צצציות מותר אצל שציקה לחוד לא מהני דלמנא צצצרה אלאנא הוא וצכר למחר מוקמינא ל"י צ"י דינא או אצמלנא אצרת היה לו צצצמתנה צצציעמו ע"ש ועמש"ל סי' קס"א סק"ה עוד צצצמו. ועי' צצצצות שצמ דצקה ח"י"ד סימן ל"א מ"ש בזה: (ז) בשביל שילוחו. עיין צצצד' שצכת דמיירי שמתן לו להמתנה ואומר אם מלנא מלניו לכשצצצטרק אצל אם מתנה כן מתנאי גמור שאינו נותן לו להמתנה רק צצצציל שילוחו וצשאל יולו לו יתחייב להחזיר המתנה או צשעלוה

גזיון מהרש"א

ממנו הרווח ש"ע חו"מ סימן רצ"ב ס"ו בהגה"ה ובסמ"ע ס"ק כ"א כן היה לו רשות להשתמש בהן בין לא היה לו רשות ואם אמר המפקיד תן לי פקדוני והלה מעכב חייב ליתן לו הרווח: (שם) לאחר אותו. אפילו זה נתנה וזה אינו חסר הג"א הביאו הב"י: (שם) לזה ממנו והחזירו לו מעותיו כו'. עיין ח' מהרי"ב בן לב ספר ג' סימן ס"ה והביא שם סברא א' דאם שולח לו אחר הפרעון גרע טפי מאלו נתן לו יותר בשעת הפרעון

אוצר מפרשים

הישראל סך רב עד עולם לא היה נותן כלום לכן הסכמתי ג"כ להחזיר כדי שלא יבוטל מצוה גדולה כזו לצורך עניי ישראל לעולם כנ"ל: ומחילה בלעול כנ"ל: (שם) ופירש בשביל שילוחו או שהוא מתנה מרובה. אבל מתנה מועטת מותר בסתם לאחר הפרעון וז"ל דהיה כל דבר שאין ללוה בו רק טובת הנאה דבלאו הכי היה נותנו לאחריו אפילו אם הוא מתנה מרובה והנאה גדולה אצל המלוה כיון שאין הלוה חסר הו"ל מתנה מועטת וכדמוכח להדיא בש"ס ורש"י ותוס' ושו"ס בפ' הזהב (דף מ"ט ע"א) ע"ש ודו"ק. ורמב"ם פ"ו מה"ל מכירה ופי' מזה' מעשר ודו"ק אפי' שרי ברבית מאוחרת צשום נתנה וזה לא חסר בסתם. ועי' בב"י שםבא בשם הגהת אשר"י ס"פ א"צ דדבר שאין רגיל מקודם אסור אף אם זה נתנה וזה אינו חסר והבין הב"י דקאי על רבית מאוחרת ואוסר אפילו בסתם ע"ש. וזי נראה דהנה"א אשר"י מההרי"ח קאי התם להדיא אמתלתא דרשב"י דאמר נטין רגיל להקדים לי שלום ששסור להקדים לי ת"ל נטך כל דבר אפילו דיבור והוא מ"ש הטור והמחבר בסעיף י"א. ועי' קאי הגהת אשר"י הנ"ל דה"ה כל דבר שאין רגיל אסור אפילו אם זה נתנה וזה אינו חסר ודמיא שששאלת שלום מיידיה שצצצירין חייב לו שהרי קאמר שנטשה בחבירו מנה. וכן משמע בתוס' פ' א"נ (דף ע"ג ע"א) ד"ה ושפכי ליה טפי וז"ל אין זה רבית מאוחרת שלא היו מוזכרים שנותנים לו בשביל מעותיו שהיו בטילות אצלם כדפי' הקונטרס ולא דמי להלוה ודר בחצרו שצצירן להעלות לו שכר לעיל (דף ס"ד) אצ"פ שאינו אומר שיהא דן בשביל ביטול מעותיו דשאני התם דעדיין חייב לו עציל וכיצעה בזה כתב הג"א משמע דאלו לאחר שפרעו א"צ להעלות לו שכר כבהלוה ודר בחצרו האומר בש"ס שם ורש"י פי' שם דאיירי בחצר

דלא קיימא לגארא וגבאי דעבדי למיגר דה"ל זה נתנה וזה לא חסר והיה התוס' פירשו כן לפי הקונטרס. וגם התוס' פירשו הכי לתירוץ קמא שם (דף ס"ד ע"ב) ד"ה אמר כר נתמן ודו"ק. וכן מוכח להדיא בפסקי תוס' וכן מוכח ברמב"ם פ"ה מה"מ והעתיקי הש"ע סי' זה סעיף יו"ד דאסור לו ללמד את המלוה קמא כו' כל זמן שמעותיו בידו משמע דאלו לאחר שפרעו שרי אף שהמלוה נתנה כיון שאין הלוה חסר שרי הרשב"ם למד זה משוך כל דבר אפילו דיבור וכרשב"י וכן משמע נהנה ש"ס סי' זה ס"ו שכתב כל זמן שמעותיו בידו ע"ש:

טורי זהב

^[1] אפילו כו'. ממש"ש ע"ה א' ת"ח כו' ועתוס' שם ד"ה מתנה כו' ואפילו כו': (ליקוט) אפי' אם כו'. כמ"ש במתני' ע"ה ב' ולקמן בס"י כיצד כו' לררר בשביל מעותיו שהיו בטילות כו'. מדרכי (ע"כ): [ז] אבל כו'. ממש"ש בב"ק צ"ד ב' ת"ר הגולגולן ומלוי כו' ר"ל אלא ימחלו להם משום נעילת

^[2] אפילו כו'. ממש"ש ע"ה א' ת"ח כו' ועתוס' שם ד"ה מתנה כו' ואפילו כו': (ליקוט) אפי' אם כו'. כמ"ש במתני' ע"ה ב' ולקמן בס"י כיצד כו' לררר בשביל מעותיו שהיו בטילות כו'. מדרכי (ע"כ): [ז] אבל כו'. ממש"ש בב"ק צ"ד ב' ת"ר הגולגולן ומלוי כו' ר"ל אלא ימחלו להם משום נעילת

סעיף ה

לתת תוספת בפרעון מחמת חוב אחר שמסופק בו

[ו] נתבאר שאסור לתת רבית אף אם אומר שעושה כן בתורת מתנה, אמנם אם נותן כדי לצאת ידי שמים, מותר⁸, ואם אינו זוכר אם פרע את כל הסכום ההלואה ודאי שרי. ואם עושה כן מפני שהוא מסופק בסכום ההלואה יש שכתבו שמותר⁹, ויש שחששו¹⁰. ואם הלואה במקום להתפשר מותר בסכום גדול וניכר שעושה כן מחמת ההלואה, אסור. והכל לפי הענין¹¹.

לזה הפורע יותר כיון שאין למלוה עורף

[ז] לזה שבא לפרוע חובו ואין לו כסף קטן רק שטר גדול, וגם למלוה אין עורף להחזיר לו, כתב המנחת יצחק שראוי להחמיר בזה שלא לתת יותר ממה שחייב¹², ובבית יעקב כתב שאם מפרש שנותן לשם מתנה נראה שיש להקל בזה, ובחלקת בנימין כתב דנראה שאם אין כוונתו לאגור נטר וניכר שעושה כן רק משום שאין רוצה לטרוח לחפש מישור שיפרוט לו את השטר מותר, וכ"ש אם רגילים לעגל סכומים קטנים שרי¹³.

המקדיש רכושו למוסד [בית אבות] בתנאי שיתנו לו קיצבה עד סוף ימיו

[ח] המקדיש נכסיו למוסד (כגון מוסד לצדקה, ישיבה, או כל מוסד אחר) ומתנה עמם שיתנו לו סכום כסף קצוב כל חודש כל ימי חייו, שאם יאריך ימים יקבל הרבה יותר ממה שנתן, ואם ימות הנותן תיכף יאשרו נכסיו למקבל, יש אוסרים (וי"א שהוא דאורייתא)¹⁴, ויש מתירים¹⁵. וכתבו שלרווחא דמילתא יתן את המעות במתנה גמורה למקבל בלי שום תנאי ואח"כ יתחייב המקבל לשלם לו סך כך לשנה. וי"א¹⁶ שאפילו באופן זה הוי רבית ולפחות הערמת רבית — כל מה שיקבל יותר ממה שנתן. ולענין בית אבות שיש שנהגו לגבות סכום קצוב בעת קבלתו למוסד ותמורת זאת מתחייב המוסד להחזיקו כל ימי חייו, מותר כיון שנותנים לו מזונות וכדו' ולא נותנים לו כסף הרי זה כמקח וממכר¹⁷.

סעיף ו

קיצור דיני רבית מוקדמת ומאוחרת שבסעיף זה [לדעת הרמ"א]

[ט] א. פירש מחמת ההלואה, אסור בכל גווניו אפילו במתנה מועטת, אפילו מופלג הרבה, ואפילו רגיל בכך, בין לתת ובין לקבל. ב. מתנה מרובה, אסור

[בפרישה] הקשה על המחבר כאן ממה שכתב בחו"מ סימן רל"ב ס"ב שאם חבירו פרע לו חוב ומצא בהן תוספת על סכום ההלואה באופן שברור לנו שאין זו טעות, אין צריך להחזיר דמסתמא למתנה נתכוין¹⁸. וקשה מדוע אין בזה איסור רבית כמבואר בסעיף זה. הב"ח והט"ז חילקו ששם מדובר שהלוה הבליע את התוספת ונתן אותו בסתמא, אך כאן שאסר המחבר הוא בכגון שמונה לפניו מעות הקרן ושוב מוסיף לו עליהם, דבזה מחזי כרבית. ובש"ך נחלק עליהם ואסר גם באופן שהוא בהבלעה ובסתם, וחילק ששם מדובר שהיה דרך מקח וממכר וכאן שאסר הוא משום שהיה דרך הלואה¹⁹. ובאחרונים כתבו עוד תירוצים²⁰.

ומוסיף הרמ"א שאם החוב נעשה בדרך מקח וממכר מותר לתת תוספת, אם אינו מפרש שזה בשכר המתנת מעותיו. דהיינו שאם הקונה שילם לפני הזמן עבור סחורה (שהוא כעין הלואה) ובשעת אספקת הסחורה נתן לו המוכר תוספת מועטת²¹ מאותה²² סחורה (שהוא כעין רבית) מותר. וטעם ההיתר הוא משום שהדבר נחשב שהמוכר הויל עבדו את מחיר הסחורה, ולא שנתן תוספת ורבית. יש שהבינו²³ שלדעת הרמ"א גם במקרה הפוך מותר להוסיף בתשלום, דהיינו שאם המוכר סיפק סחורה והקונה עיכב את התשלום ולבסוף בפרעון נתן תוספת דמים, כיון שהוא פרעון מעות עבור מכר, אך דעת הגר"א ועוד פוסקים²⁴ לאסור בתוספת מעות²⁵.

ה. נתבאר בסעיף הקודם שאסור להוסיף רבית מרצונו בשעת הפרעון. בסעיף זה מוסיף המחבר שאף אם אמר בפירוש בשעת פרעון ההלואה שהוא נותן את הרבית בלב שלם ובתורת מתנה הדבר אסור²⁶. איסור זה הוא לא רק ברבית קצוצה²⁷, אלא גם אם הוא רבית דרבנן או שהחוב נעשה דרך מקח וממכר, מפני שבכל זה נראה כרבית ואסורו חכמים. אבל אם כבר קיבל את הרבית ועכשיו יש עליו חיוב להחזירה ללוה²⁸, דינו כמו כל חיוב ממון ומועילה מחילת הלוה מרצונו ופטור מלהחזיר²⁹.

הרמ"א כותב שאסור ללוה לתת למלוה רבית במתנה על מנת שיחזיר לו, משום שמתנה ע"מ להחזיר יש לה תורת ממון ויכול לעשות עמה קנין כסף. אמנם בשער דעה פירש שכוונת הרמ"א היא שאם נתן מתנה ע"מ שהמקבל יחזיר יותר אסור, וקמ"ל שאע"פ שאומר בלשון מתנה אמרין שאין הלשון גורם והוא הלואה, שהרי אינו חייב להחזיר את אותם מעות ויש בזה רבית קצוצה³⁰ ויש חולקים ואוסרים בזה רק משום הערמת רבית³¹.

ו. בסעיף זה בא המחבר לבאר דין רבית מוקדמת ומאוחרת שאסורה מדרבנן. רבית מוקדמת היינו שאדם מתכנן ללוות מחבירו ושולח לו מתנה בסמוך³², לזמן שרוצה ללוות ממנו³³. רבית מאוחרת היינו

..... ציונים לפסקי הפוסקים

8. תמים דעים לראב"ד ס' ט, והוא מיירי במקבל עסקא שאינו יודע כמה הרויח ונותן מספק לצאת ידי שמים. 9. בבר"י פ"ה הערה ל"ה החיר, ומ"מ כתב שאם אפשר יתן הקרן היום והשאר למחרת ויאמר בפירוש שנותנו כדי לצאת ידי החששות, וזה עדיף מאשר שיחשוב שנותנו לשם מתנה. 10. בחלקת בנימין כתב שנראה לאסור. ובמנחת יצחק (ח"ו ס' קסא, וח"ט ס' פח אות ב) מסתפק בזה [כשמכוין בלבו גשנות] גם בעד המתנת המעות, (ועי"ש שהביא מהאבנ"ז שכתב שגם בדיני תורה שנוגע באיסור רבית עושים פשוה). 11. קיצור דיני רבית המצויים (ק"א פ"ב דין ג סק"ה) שהראב"ד הנ"ל מיירי רק במקבל עסקא והוא חייב לצי"ש אבל בספק בסכום ההלואה גם המלוה פשע וראוי להתפשר. 12. ויעץ שהמלוה יתן לצדקה לזכות הלוה את אותם פרושות. ואם המלוה חושש שהוא ישכח, יאמר שהצדקה הראשונה שהוא עומד לתת (עד סכום התוספת) יהיה לזכותו של הלוה, רבית הלכה למעשה פ"ה הערה יח. 13. מנח"י ח"ט ס' פח, בר"י עיקרי הדינים פ"ד הערה ט. 14. שו"ת כהונת עולם ס' כא הביא כן מבעל המל"מ, (ולפני כן מסי' יט הביא הרבה מתירים). האחרונים האוסרים דימו מקרה דידן לדין אחריות ספינה שבס' קעג ס"ח שאסור ועי"ש בפת"ש. והנה הברכ"י הנדפס בגליון השו"ע בס' קעד כתב ששמע שכך נהגו בקושטא, אמנם בשו"ר שיריים כתב הברכ"י שאחר זמן בא לידו ספר בני אברהם וכתב "וראיתי שמה ששמעתי אינו אמת כי שם מייחס מנהג זה להמון העם". 15. כנה"ג הביאו הפת"ש כאן בסק"ה, ואם הקנה תחילה במתנה גמורה הסכים גם הברכ"י בסק"ה להתיר. 16. שאילת יעב"ץ ח"ב ס' קס, מל"מ (הביאו בשו"ת כהונת עולם). 17. רדב"ז (הובא בפת"ש ס' קעג סק"י), בר"י עיקרי דינים פ"ב הערה יג בשם ספר אהלי יעקב, ועי"ש באופן שמחזירים אח"כ הפקדון. וע"ע בכל זה בקיצור דיני רבית (ק"א ס' מה) שהרחיב בכל זה.

ס"ק ה, וכ"כ בפת"ש סק"ה בשם תשובה מאהבה. לה. בחלקת יואב יו"ד ס' נג כתב על דברי השער דעה דודאי לא הוי רבית דאורייתא כיון דשמה מתנה ואין זה הלואה כלל, דברי סופרים. והיינו שהחיוב להחזיר המתנה הוא רק מחמת התנאי ולא מצד עצם קבלת המעות כמו בהלואה, חלקת בנימין. וכ"כ בבר"י פ"ב הערה כו בשם המקנה בקידושין דף ו. <<<

..... ציונים לביאור מאיר

<<< שבאב"ק רבית קי"ל (ס' קסא ס"ב) שחייב להחזיר לצאת יד"ש, וברבית מוקדמת ומאוחרת פטור מלהחזיר. כא. ולכן אסור לתת מתנה בשעת פרעון אפילו אם רגיל בכך דמחזי טפי כרבית, ואף אם נותן בסתמא ואפי' אינו מתכוין לשם רבית אסור, שו"ע הרב סעיף ז. כב. והוא ע"פ פירוש הרמב"ם בגמ' סג. ובנתיבות שלום כתב שלולי פירוש הרמב"ם היה אפשר לפרש הגמ' באופן אחר, עי"ש. כג. ועי"ש כיצד ביאר כוונת המחבר במה שכתב "או בהלואה". כד. ע' פרישה, ומחנ"א ס' י"ז, וע"ע באבנ"ז (ס' קנה אות א) ובהערות האג"מ (בסוף יו"ד ח"ג). בחו"ד ס"ק ב ושע"ד כתבו דאח"כ שהוא רבית רק שבידענו אינו צריך להחזיר, דנחשב כרבית מאוחרת. בלבוש סיים "דחמנא ליבא בעי". ועי' בנתיבות שלום שכתב שאם כוונתו לרבית הוא אסור אך אם כוונתו לשם מתנה מותר, ואולי זו כוונת הלבוש. כה. אבל להוסיף הרבה אסור דניכר שהוא בשביל ההמתנה והוי כמפרש, גר"ז סעיף ח, והביאו להלכה בבר"י פ"ה סעיף ט, וכ"כ ביד אברהם. כו. אבל אם הוסיף לו מתנה ממין אחר אסור, חכ"א בשם המהריב"ל. כז. בלוש וכן משמע בש"ך, שע"ד, יד אברהם, חלקת בנימין. כח. ב"מ, חכ"א, וכן נראה מהגר"ז. כט. ובחלקת בנימין כתב שנראה שאם מוסיף לו כאילו טעה בחשבון ולא הזכיר ממנו כלום יש להקל דבכה"ג דעת הב"ח והט"ז דאפילו בחוב של הלואה מותר, כמבואר לעיל. ל. שאע"פ שהלוה מחל התורה אינה מוחלת ואסרה מחילה זו, רמב"ם בשם הגאונים, והובא גם ברא"ש, טור, וברישב"א כתב שהוא מפני שהתורה חשבתו כמחילת אונס. לא. וכל שהתחייב לתת בשעת ההלואה מחמת ההלואה הוי קציצת רבית, ואסור מהתורה אף אם לבסוף נתנו במתנה. לב. בין ברבית קצוצה שיוצאת בדיינים ובין באב"ק רבית שחייב להחזירה לצי"ש, כדלקמן ס' קס"א סעיפים ב' וה'. לג. ואפילו לצי"ש אינו חייב, שו"ע הרב סעיף ה'. ונחלקו הפוסקים אם ע"י המחילה מתקן את הלאו של אל תקח, שלדעת הפרישה לא תיקן, ובספר התרומות כתב שמתקן וכן משמע בגר"א, ועי' במנח"י ח"ב ס' עט שהאריך בזה. ומ"מ באומר הריני כאילו התקבלתי לכו"ע מועיל כמו החזרת הרבית, בר"י פ"ה הערה מא, דברי סופרים בעמ"ד ס"ק סט. לד. וכן פסק החו"ד בס' קס"ו ס"ק ה, וכ"כ בפת"ש סק"ה בשם תשובה מאהבה. לה. בחלקת יואב יו"ד ס' נג כתב על דברי השער דעה דודאי לא הוי רבית דאורייתא כיון דשמה מתנה ואין זה הלואה כלל, דברי סופרים. והיינו שהחיוב להחזיר המתנה הוא רק מחמת התנאי ולא מצד עצם קבלת המעות כמו בהלואה, חלקת בנימין. וכ"כ בבר"י פ"ב הערה כו בשם המקנה בקידושין דף ו. <<<